

Nikola Rašić
Institut za migracije i narodnosti
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Primljeno: 17. 05. 1988.

LENJINOV I STAVOVI O NACIONALNOM I JEZIČNOM PITANJU

SAŽETAK

Lenjinovi stavovi o nacionalnom i jezičnom pitanju imali su golem utjecaj na politiku u gotovo svim socijalističkim zemljama. Međutim, u ovom prilogu autor tvrdi da je Lenjin rijetko kada razradio svoje ideje o ovim pitanjima, te da se u njegovim u biti političko-pragmatičkim tekstovima nalaze mnoge nedosljednosti, proturječja i nejasnoće. Ipak, tri osnovne odrednice karakterizirale su ovaj dio Lenjinove misli: odnos prema federalizmu, prema nacionalnim kulturama i prema državnom jeziku. U odnosu prema federalizmu, Lenjin je najprije zastupao antifederalistički stav, da bi poslije prihvatio federalizam (iako kao prijelazni stadij). U tom kontekstu formulirao je i svoju važnu postavku o pravu naroda na samoodređivanje sve do odcjepljenja. Što se tiče nacionalnih kultura, Lenjin je bio uvjeren u korisnost »prirodne« asimilacije, a školstvo je zamislio kao anacionalno. No dopustio je slobodu u upotrebi nacionalnih jezika. Stoviše, protivio se konceptu jednoga državnog jezika, smatrajući da će se pitanje jezika riješiti u samoj praksi. Na kraju rada, autor (ponovno) ističe da je teško odvojiti Lenjina kao mislioca od Lenjina političara i revolucionara. No prema autoru treba odati priznanje i Vladimiru Iliču kao čovjeku koji je uvijek bio sklon demokratskoj raspravi i promjeni vlastitih stavova u skladu sa zahtjevima povijesnog trenutka.

Problem i njegovo doba

U predrevolucionarnoj Rusiji djelovalo je mnoštvo revolucionarnih i reformatorskih grupa, pokreta i partija — od najekstremnije feudalne i građanske desnice do ljevičarskog teorizma, od utopističkih i religijskih sekti do modernih partija. No, svaka od njih koja bi u višenacionalnoj Rusiji zanemarila nacionalni i jezični problem unaprijed je mogla računati na vrlo ograničen uspjeh svoga programa. To pitanje nije moglo zaobići ni ondašnja socijaldemokracija, u krilu koje nastaje boljševizam, s Lenjinom kao političkim i teorijskim liderom. To, naravno, ne znači da je unutar ruske socijaldemokracije o tome pitanju vladalo jedinstveno mišljenje. Naprotiv, o njemu nije bilo slaganja ni među samim boljševicima, a mnogi od najistaknutijih boljševika i sami su, s vremenom, mijenjali svoje pozicije. Ni Lenjin nije u tome bio izuzetak.

Klasno i nacionalno

Odmah na početku valja reći da marksisti (u Lenjinovoj interpretaciji) nacionalno pitanje smatraju sekundarnim u odnosu na klasno,¹ a nacionalna politika smatra se (prije svega) taktičkim pitanjem revolucionarnog pokreta.

¹ »Interesi proletarijata su viši od prava naroda na samoopredjeljenje« (5 — tom 19: 284).

U tom misaonom kontekstu razmatra ga i Lenjin, pokazujući pri tome primjenu radikalnost. Iz »taktičke« prirode samog problema proizlazi i polemička priroda većine Lenjinovih tekstova na tu temu. Radi se, dakle, pretežno o tekstovima političke naravi. Vrlo rijetko Lenjin ovo pitanje diže do teorijske razine svojstvene znanstvenom pristupu koji bi za cilj imao definirati i osmisliti osnovne kategorije. Opći principi (demokratizam međunarodnog radničkog pokreta; internacionalizam itd.) na koje se pozvao, više su imali karakter političkih ideala i moralnih vrednota nego ontoloških kategorija. Kao takvi, rijetko su formulirani eksplicitnije od razine parola² i bezuvjetne istine koju nije potrebno propitivati i dokazivati. Lenjinovi tekstovi o tim pitanjima imali su dakle, sudbinu, kakvu politički tekstovi obično imaju.

Teorija i praksa

No, bez obzira na nedovoljnu teorijsku razinu ovih tekstova njihov je pragmatički značaj izuzetan budući da su Lenjinove misli iznesene u njima izvršile presudan utjecaj na etničku i jezičnu politiku u gotovo svim socijalističkim zemljama bez izuzetka (u SSSR-u napose) kao i na socijalistički diskurs o etnojezičnoj problematici uopće, koji gotovo da je uniforman, bez obzira na oblike same prakse, koja vrlo često može dosta značajno divergirati od osnovne linije Lenjinova razmišljanja.

Činjenica je u tome ne samo da se na Lenjina poziva u najrazličitijim zemljama, vremenima i situacijama — od Staljina do danas; od Mongolije do Albanije — opravdavajući i teorijski »osmišljavajući« i međusobno nespojive oblike prakse, nego da postoji i stvarna osnova za takvo rastezanje u pre mnogim nedosljednostima, proturječnostima i nejasnoćama kojih kod Lenjina ne manjka. Osim toga lakše je čak tumačiti razne nedosljednosti u Lenjinovim tekstovima nego neke praktične mjere koje je sovjetska vlast poduzimala još za Lenjinova života, a nikako nisu bile u skladu s proklamiranim opredjeljenjima. O onima nakon Lenjinove smrti već je dovoljno poznato.

Osnovne odrednice

Teško je stoga reći koje su glavne misaone odrednice Vladimira Iliča u pristupu nacionalnome i jezičnom problemu, budući da je malo onih koje kasnije nije napustio, ili u praksi mimoišao, ili im suprotstavio druge kategorije koje prve isključuju. Bio je protivnik federalističkog uređenja ali se kasnije zalagao za federaciju,³ iako je, u isto vrijeme, bio nepokolebljivi pobornik centralizma; bio je pobornik prava na otcjepljenje ali je smatrao da to ne treba da propagiraju svjesni radnici;⁴ istodobno je bio za otcjepljenje Finske (ali ne i Ukrajine); koristio je naziv »nacionalne manjine«, a tvrdio je da ni Rusi nisu većina (7: 282; 5: 312) itd, itd.

Ipak nekoliko pitanja mogu se odvojiti kao osnovne koordinate u kojima se kretalo Lenjinovo mišljenje i pisanje na ovom području. To su: odnos prema federalizmu; odnos prema nacionalnoj kulturi i odnos prema državnom jeziku.

² Na više mjesta čak se eksplicitno koristi riječ parola (7 — tom 8: 283, te bilješke)

³ »Prije nismo pisali o federalizmu jer nije bilo republike...« »Sada o tome govorimo kao federalističkom savezu država organiziranih po sovjetskom tipu.« (5 — tom 30: 302).

⁴ »Svjesni radnici ne propagiraju otcjepljenje« budući da »oni znaju pogodnosti velikih država i udruživanja krupnih radnih masa (5 — tom 19: 284).

(Anti)federalizam

U opseg gornjeg pojma *per definitionem* ulaze i odnos prema centralizmu, (odnosno pitanja o tipu državne organizacije) i pitanje o pravu nacija na sa-
moopredjeljenje.

»Interesi proletarijata viši su od prava nacija na samoopredjeljenje« —
pisao je Lenjin, eksplicitno pokazujući što misli o nadređenosti klasnoga nacionalne.
On kritikuje federalizam kao princip organizacije i u programu BUND-a (Židovski savez radnika Poljske, Litve i Ukrajine),⁵ iako poslije upravo u vezi s tim pitanjem, zastupajući federalizam, dolazi u sukob sa Staljinom, koji zastupa tezu samo o davanju autonomije pojedinim neruskim narodima u sovjetskoj državi (1: 645).

Podjelu proletarijata po nacionalnostima, a posebice po nacionalnim državama (republikama), Lenjin smatra reakcionarnom i buržoaskim programom koji staje na put ostvarenju jedinstva radničke klase svih nacija⁶ i njihova stapanja u jedinstvene klasne organizacije.⁷ Za ostvarenje toga cilja potrebna je jaka centralistički organizirana država, a »svjesni radnici znaju pogodnosti velikih država i udruživanja krupnih radnih masa«. U pitanju federalizma Lenjin je kasnije reterirao (v. bilješku 3) iako ne i u pitanju centralizma. Sasvim je točno uvidao, ranije kritikujući federalizam, da ta dva oblika organizacije ne mogu koegzistirati u jednoj državi, iako je upravo takav kompromis kasnije postignut. Ipak, Lenjin se nije potpuno predao jer federalizam u Rusiji smatra tek prijelaznim stadijem k »svjesnom čvršćem jedinstvu trudenika koji su naumili da se dobrovoljno ujedine iznad nacionalnih razmirica« (5-tom 28: 300) dajući jasno do znanja da je njegov otklon od antifederalizma tek politički i taktički ustupak idejnim protivnicima ali ne i teorijski otklon od temeljnog stava. Osm toga, za razumijevanje historijskog konteksta valja znati da su za Lenjinova života postojale svega tri nacionalne republike u SSSR-u:⁸ RSFSR, Bjelorusija i uvijek problematična Ukrajina. (Buhara, Ho-

⁵ Pogreška je BUND-a rezultat njegovih principijelno neodrživih nacionalističkih pogleda, rezultat neosnovane pretenzije na monopol jedinog predstavnika jevrejskog proletarijata, iz koje neizbježno mora proizlaziti federalistički princip organizacije.« (istakao N.R.) — 5 — tom 28, str. 56.

⁶ »... Neka buržoazija obmanjuje narod svakojakim 'pozitivnim nacionalnim programima'. Svestan radnik će odgovoriti: ima samo jedno rešenje nacionalnog pitanja (ukoliko je njegovo rešenje uopće moguće u svetu kapitalizma, svotu profita, gloženja i eksploatacije i to je rešenje — dosledni demokratizam« (5 — tom VII i str. 283).

⁷ »Svesni radnici... zalažu se... ne samo za najpotpuniju, najdosledniju, do kraja dovedenu ravnopravnost nacija i jezika nego za spajanje radnika raznih nacionalnosti (istakao N.R.) u jedinstvenim (kurziv Lenjinov) organizacijama svake vrste« (»Kvarenje radnika rafiniranim nacionalizmom« (8: 336).

⁸ Sovjetski Savez proglašen je 30. prosinca 1922. i u svom sastavu imao je pored RSFSR još Ukrajinsku i Bjelorusku SSR, te Zakavkasku socijalističku federativnu sovjetsku republiku (ZSFSR) u čijem su sastavu krajem 1922. ušli Azerbajdžan, Armenija i Gruzija. Godine 1920. u Aziji su formirane Buharska i Horezmijska narodna republika koje u listopadu 1923 (Horezmijska) i rujnu 1924 (Buharska) postaju socijalističkima i ulaze u sastavu SSR-a. Kao i ZSFSR, ove republike bile su mnogonacionalne, tako da se jednim nacionalnim republikama mogu smatrati Rusija, Ukrajina i Bjelorusija.

Listopada 1924. rasformiraju se Horezmijska SSSR i Buhara a nastaju Uzbečka i Turkemenska SSR i Tadžička autonomna republika (ASSR) unutar Uzbečke SSR. Kirgizija je prevalila put sve od Kara-Kirgiške autonomne oblasti (AO) formirane 14. 10. 1924. preko Kirgiške AO (svibanj 1925) do Kirgiške ASSR (veljača 1926) i konačno Kirgiške savezne republike (1936). Slično je bilo i s Kazaškom ASSR, unutar koje je formirana Karakalpačka AO (11. 5. 1925). Godine 1936. Kazaška ASSR postaje SSR, a Karakalpačka AO postaje ASSR. Još godine 1932. Tadžička ASSR postala je saveznom republikom 1929. godine. Uzbekistan i Turkmenija primljene su u Savez SSR 13. 5. 1925. Godine 1936. rasformirana je ZSFSR i nanovo formirana Gruzija, Armenija i Azerbajdžan, koji su iste godine stupili u Savez. Te iste godine donesen je Ustav koji navodi 11 saveznih i 20 autonomnih republika. Karelijska SSR bit će kratka vijeka i rasformirat će ju nakon ulaska baltičkih republika (i Moldavije) u Savez 1949. navodno zbog opadanja broja Karelaca ispod kritične točke. Tek Ustav iz 1927. sankcionira sastav federacije kakav nam je danas poznat (15 republika, 20 autonomnih republika, 8 autonomnih oblasti i 10 autonomnih (ranije nacionalnih okruga) formiranih na nacionalnom i jezičnom principu. O tome vidi — Isaev (4); Bromlej (2); Isaev i Hanzateme (3).

rezum i Zakavkaska federacija formirane su na geografskim, a ne nacionalnom principu, a u slučaju Zakavkaske federacije (ZSFSSR) došlo je čak do stapanja nacionalnih republika, tj. Azerbajdžana, Gruzije i Armenije u ZSFSSR prije pristupanja SSSR-u). Da zbirka kontradikcija bude veća evo još jednog kurioziteta: u »Kritičkim bilješkama o nacionalnom pitanju« Lenjin postavlja upravo »zahtev za što većim jedinstvom nacionalnog sastava stanovništva« (7: 308). Taj će zahtjev do kraja provesti, postepeno do 1940, tek Staljin, koji je, nesumnjivo, bio i znatno kompetentniji poznavalac te problematike od Vladimira Iljiča.

U rakurs Lenjinovih razmatranja ulaze u pravilu samo najveći narodi: Rusi, Ukrajinci, Bjelorusi, Židovi i Poljaci, te, vrlo rijetko, Gruzijci ili Armenici i gotovo nikako drugi. Poljsko pitanje riješeno je stvaranjem poljske države, a u odricanju nacionalnosti Židovima Lenjin je bio vrlo decidan i (u skladu s modom svog vremena) pomalo sklon antisemitizmu,⁹ a Bjelorusima gotovo de se i nije bavio. Nema sumnje, centralno pitanje za Lenjina na polju nacionalne politike, bilo je upravo ukrajinsko.

Na te je najveće nacije i mislio govoreći o pravu nacija na samoopredjeljenje. Nesumnjivo je da je upravo ta proklamacija najznačajnija tekovina Lenjinova teorijskog bavljenja nacionalnom problematikom premda se pitanje prava nacija na samoopredjeljenje rijetko stavlja u cjelokupni povijesni i misaoni kontekst u kome je ta misao nastala i razvijala se. To je svakako neophodno jer u kontekstu antifederalizma sadržaj te kategorije ostaje vrlo mističan. Osim toga nigdje nije točno razjašnjeno što se smatra nacijama, a što nacionalnim manjinama iz čega bi proizlazilo i na koga se to pravo konkretno primjenjuje. Nadalje, teško se oteti dojmu o proturječnosti teze o samoopredjeljenju nacija i generalnog stava o sekundarnosti nacionalnog u odnosu na klasno. U svakom slučaju, tumačenje te, sigurno najznačajnije, Lenjinove teze vrlo je teško dovesti na viši nivo jasnoće i logičnosti. Taj stav postaje nešto jasnijim uvidom u osnovne Lenjinove stavove o nacionalnoj kulturi i nacionalnom školstvu.

(A) nacionalnost kulture i škola

»Proletarijat ne samo da *ne (istakao NR)* nastoji obraniti nacionalni razvoj svake nacije, nego, naprotiv, opominje mase da se čuvaju takve iluzije, zalaže se za najpotpuniju slobodu kapitalističkog prometa, pozdravlja *svaku asimilaciju (istakao NR)*, osim nasilne ili one što se oslanja na povlastice (5-tom 19: 127).

Ovo eksplicitno izjašnjavanje za asimilaciju svakako je u vezi s opredjeljenjem za »ne samo *zblizenje* nacija nego i *spajanje* radnika svih nacionalnosti date države u jedinstvenim proleterskim organizacijama« (8: 308) odnosno s već pominjanim generalnim principom nadređenosti klasnoga nacionalnom. Taj Lenjinov stav došao je posebno do izražaja u diskusijama o podjeli školstva po nacionalnostima gdje se Lenjin kategorički izjašnjava protiv takve podjele smatrajući je nacionalističkom mjerom za koju se zalaže buržoazija. Lenjin je za jedinstvene školske programe za sve nacije u državi, iako nikada

⁹ »Ne priznajem jevrejsku nacionalnost... Današnji Jevrejini jeste proizvod protivprirodne selekcije... ne samo nacionalne, već čak i rasne osobenosti jevrejstva odbacuju se u današnjim naučnim istraživanjima...«

»Nacionalnost pretpostavlja dva bitna uvjeta — teritorij i jezik. Ni prvo — teritorij je ruski, ni drugo — jezik ruskih Jevreja je obična smeša — ruski Jevreji (ga) nemaju« (5, tom 28: 71—79).

nije protivnik upotrebe jezika narodnosti u nastavi.¹⁰ Dapače, on je, naprotiv, pobornik apsolutne jezične slobode i telorencije. »Apsurdno nikakvih privilegija ni jednoj naciji, ni jednom jeziku« — ekstatično uzvikuje.

To je i logično budući da se na taj način nacionalno pitanje u proleterskoj državi reducira na jezično. To je posebno očito na mjestima na kojima govori o nacionalnoj kulturi čiju potrebu potpuno negira i programatski zahtijeva borbu protiv svakog vida »nacionalnosti« kulture.¹¹

Internacionalizam za Lenjina nikako ne podrazumijeva suživot nacionalnih kultura na demokratskim osnovama nego negaciju nacionaliteta kulture i isticanje njene klasne i borbene komponente u odnosu na »buržoasku« kulturu.¹²

Budući da antifederalističkim stavom eliminira element teorija, a stavom o anacionalnosti kulture eliminira povijesnu i antropološku komponentu definicije nacije, jedini problem koji ostaje jest pitanje jezika i njime se Lenjin bavi zastupajući liniju maksimalne jezične ravnopravnosti i tezu o nepotrebnosti i štetnosti obaveznoga državnog jezika i istupajući kao ogorčeni protivnik svakoga, a prije svega velikoruskoga, šovinizma.

O potrebi državnog jezika i međunacionalni jezik

Već je rečeno da je Lenjin bio uvjeren u budućnost »prirodne« asimilacije nacija i ogorčeni protivnik »umjetne«, odnosno nasilne asimilacije, te protivnik davanja »bilo kakvih privilegija bilo kojem narodu li jeziku« pa tako i protivnik postojanja obaveznoga državnog jezika.¹³ Smatrao je, dapače, da je proklamiranje državnog jezika štetno jer izaziva otpore »zblizavanju i spajanju radnika« i rada mržnju i šovinizam.¹⁴ Smatrao je da će se to pitanje riješiti samo po sebi jer će »potrebe privrednog prometa, same sobom odrediti onaj jezik date zemlje koji je za većinu korisno da zna u interesu trgovinskog odnosa. Ovo određivanje će biti utoliko čvršće što će ga stanovništvo raznih

¹⁰ »Mi ne želimo prilagođavanje socijalizma nacionalizmu. Mi ostavljamo punu demokraciju, punu slobodu i ravnopravnost jezika, nikako ne štiteći time »predaju školstva nacijama«: »podjelu školstva po nacionalnostima«. Još o podjeli školstva po nacionalnostima (10 — tom 19: 498—499).

¹¹ ... »Pitanje je u tome da li marksisti smeju postavljati neposredno ili posredno, parolu nacionalne kulture, ili su dužni da protiv nje propagiraju na svim jezicima; prilagođavajući se svim lokalnim i nacionalnim osobnostima, parolu internacionalizma radnika...« (7:266)

¹² Postavljajući parolu »internacionalne kulture demokratizma i svetskog radničkog pokreta«, mi iz svake nacionalne kulture uzimamo samo njene demokratske i njene socijalističke elemente, uzimamo ih samo i bezuslovno kao protivtežu buržoaskoj kulturi, buržoaskom nacionalizmu svake nacije... (7: 283).

¹³ »Ukoliko je nacionalna sloga moguća u kapitalističkom društvu, zasnovanom na eksploataciji, profitu i svadi, koliko je to onda ostvarivo u dosledno do kraja demokratski, republikanski uređenom društvu koje obezbjeđuje punu ravnopravnost svih nacija i jezika, nepostojanje državnog jezika, kad se stanovništvu obezbjeđe škole s predavanjem na svim lokalnim jezicima — i kad se unese u konstituciju osnovni zakon koji proglašava nevažećim bilo kakve privilegije jedne od nacija ili bilo kakva narušavanja prava nacionalnih manjina.« (»Rezolucija ljetnog savjetovanja. CK RSDRP«, 5 — tom 8: 312—314).

¹⁴ »I mi smo, razume se, za to da svaki stanovnik Rusije ima mogućnost da nauči veliki ruski jezik. Mi nećemo samo jedno: element prinudnosti. Mi nećemo da se u raj goni batinom. ... Stotine hiljada ljudi prebaouju se iz jednog kraja Rusije u drugi, nacionalni sastav stanovništva se meša, izolovanost i nacionalna zaostalost moraju otpasti. Oni koji po uslovima svog života i rada imaju potrebe da znaju ruski jezik naučiće ga i bez batina. A prinudnost (batina) će dovesti samo do jednoga: ona će otežati velikom i moćnom ruskom jeziku pristup drugim nacionalnim grupama, a što je glavno — zaoštriće mržnju, stvorice milion mnogih drugih trvenja, pojačace razdraženost, međusobno nerazumijevanje itd.

Kome je to potrebno? Ruskom narodu, ruskoj demokratiji to nije potrebno. On ne priznaje nikakvo nacionalno ugnjetavanje makar i u interesu ruske kulture i državnosti.« (6: 312—314).

nacija prihvatiti dobrovoljno, utoliko brže i šire ukoliko bude dosledniji demokratizam, ukoliko zbog toga razvitak kapitalizma bude brži.« (7: 283) Vrlo jasno (i realno) Lenjin je pobornik *laisser faire*, svojevrsnog lingvopolitičkog liberalizma i prepuštanja pitanja asimilacije i dominantnog komunikacijskog sredstva »prirodnim« zakonima kapitalističkog tržišta, što je, bez sumnje, mnogo efikasniji način od bilo kakve prisile, ali i eminentno građanski način rješavanja problema. S druge strane, okolnost koju valja imati u vidu jest već spomenut dosta sužen rakurs Lenjinova uvida u jezični sastav stanovništva Rusije koji uzima u obzir prije svega srodne slavenske idlome¹⁵ koji su međusobno lako razumljivi i »bez davanja ikakvih državnih privilegija jednom od jezika«. Pri tome, vrlo vjerojatno, upravo ta »srodna slavenska plemena« Lenjin smatra nacijama, a sve ostale nacionalnim manjinama jezična prava kojih nitko ne smije narušavati (vidi bilješku 13). I tu leži jedna od kontradikcija u koju je upadao jer tvrdi da će se »srodni jezici međusobno razumjeti bez posebnog, službenog isticanja jednoga od njih«, ali je u isto vrijeme uvjeren da će »potrebe privrednog prometa odrediti onaj jezik date zemlje koji je za većinu korisno da zna« i uvjeren je u budućnost interlingvalne funkcije ruskoga jezika.¹⁶ Poveže li se taj stav s opredjeljenjem za »svaku asimilaciju«, tj. za »prirodnu« asimilaciju, osim za nasilnu, konzekvence čitavog njegova misaonog sklopa postaju jasnije.

Čovjek, vrijeme i ideje (Lenjin kao ličnost)

Teško je odvojiti vrijeme i ljude i reći tko zapravo na koga i kako djeluje, odgovoriti na pitanje na koga se u kojem trenutku Hegelova krtica povijesti više oslanja. Zato je teško odvojiti i Lenjinovu ulogu mislioca od uloge političara; ulogu revolucionara od uloge vođe; njegovu ličnost od njegova vremena i njegove postupke od dnevnih zahtjeva i kaprica toga doba. Sve te uloge i sve te situacije konfliktne su u svom biću i taj je sukob prisutan i u osobi koja se u njima nađe — u njezinim riječima i u njezinom djelu. Ni sudbina Lenjinova i njegova djela nije mogla biti drukčija. Ali Lenjinu kao čovjeku i kao djelatniku učinili bismo nepravdu ako na to ne bismo upozorili. Jer kao čovjek Vladimir Iljič bio je uvijek sklon demokratskoj raspravi,¹⁷ promjeni vlastitog stava i prilagodbi zahtjevima povijesnog trenutka. Posebno to valja imati na umu znamo li da je na čelo sovjetske države nakon njega došao čovjek koji tih osobina nije imao i koji je umjesto da se prilagodi zahtjevima povijesnog trenutka bio skloniji da povijest prilagođava sebi i svojim hirovima.

¹⁵ Posebno, socijaldemokratija odbacuje »državni« jezik. U Rusiji je on pogotovo suvišan jer više od 7/10 stanovništva Rusije pripada srodnim slovenskim plemenima, koja bi pri slobodnoj školi u slobodnoj državi lako postigla, zahvaljujući zahtevima ekonomskog prometa, mogućnost da se sporazumeju bez davanja ikakvih »državnih« privilegija, o jednom od jezika. (9: 231)

¹⁶ »Za sudbinu ruskog jezika ne treba biti u brizi. On će sam izvojevati sebi priznanje u celoj Rusiji« — piše list. I to je tačno, jer će potrebe privrednog prometa uvek primorati one nacionalnosti koje žive u istoj državi (dok budu htjele da žive zajedno) da uče jezik većine... »Kritičke belške...« (6: 282).

¹⁷ Svega jedan član CK SKP (b) isključen je iz OK za Lenjinova života.

LITERATURA:

1. Brodnjak, V. (ur.) *Povijest svijeta — od početaka do danas*. Zagreb: Naprijed, 1977.
2. Бромлей, Ю. В. *Очерки теории этноса*. Москва: Наука, 1983.
3. Isaev, M. I.; Hanzateme, K. A. »Nacionalne kulture i međunarodni jezik«. *Naše teme*, Zagreb, 1983, br. 7—8, str. 1360—1361.
4. Isaev, M. I. *National Languages in the USSR: Problems and Solutions*. Moscow: Progress Publishers, 1977.
5. Lenjin, V. I. *Dela*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku/Yugoslavia-public, 1973.
6. Lenjin, Vladimir Ilič: »Da li je potreban državni jezik«, u: Lenjin, V. I. *Izabrana dela*, tom 8, Beograd: Kultura, 1960.
7. Lenjin, Vladimir Ilič. »Kritičke beleške o nacionalnom pitanju«, u: Lenjin, V. I. *Izabrana dela*, tom 8, Beograd: Kultura, 1960.
8. Lenjin, Vladimir Ilič. »Krvarenje radnika rafiniranim nacionalizmom«. u: Lenjin, V. I. *Izabrana dela*, tom 7, Beograd: Kultura, 1960.
9. Lenjin, Vladimir Ilič. »Teze o nacionalnom pitanju«, u: Lenjin, V. I. *Izabrana dela*, tom 8, Beograd: Kultura, 1960.
10. Ленин, Владимир Ильич. *Сочинения*. Москва: ГИПЛ, 1954.

LENIN'S VIEWS ON THE NATIONAL AND LANGUAGE QUESTION

SUMMARY

Lenin's views on the national and language question had a great impact on policies in almost all socialist countries. However, the author of this paper claims that Lenin rarely developed his ideas in this matter, and therefore his essentially political-pragmatic texts include a large number of inconsistencies, contradictions and unclear points. Nevertheless the author states that three orientations characterised this part of Lenin's writing: i.e. his stance towards federalism, towards national cultures and towards the question of a state language. In regard to federalism, Lenin at first upheld an antifederal opinion, yet he later accepted federalism (albeit as a transitional phase). In this context he formulated his important concept of the right of peoples to self-determination to the point of separation. In regard to national cultures, Lenin was convinced in the usefulness of »natural« assimilation, and he thought that schooling should not be national. He allowed, however, for the use of national languages. Furthermore, he was opposed to the concept of a state language and thought that the language problem would be solved in the course of events. At the end of the paper, the author (again) emphasises that it is difficult to separate Lenin as a thinker from Lenin as a politician. But according to the author recognition should be given to Vladimir Ilič as a man who was always prepared to take part in democratic debate and to change his opinions in accordance with the needs of the historical moment.